

imovitejša in srečnejša, nego je, ko bi se delalo in živelo v njej tako pametno, kakor v Ribniški dolini.

Dolenjci občujejo in trgujejo prav marljivo tudi z Belo krajino, dasi jih veže ž njo cesta, ki je polna strahovito strmih in nevarnih klancev in gotovo ena najbolj nerodno in neumno izdelanih cest v vsem avstrijskem cesarstvu.

Štajerski Slovenci na Dolenjskem niso redki, posebno veliko jih je med romarji. Ne bom trdil, da so iznašli oni igranje poetičnega kola, ki se vrši o ponočnem času blizu nekaterih romarskih cerkev in se zove »vrteck«.

Hrvati

Trdne in blagodejne vezi sklepajo že od najstarejših časov dolenjske Slovence s Hrvati. Skupno so prelivali na sto bojščitih svojo kri v ljutom boju s krvoločnimi Turki.

Pravih Hrvatov se je tega stoletja na Dolenjsko za stalno le malo doselilo. Meni so znani samo trije. Za

turškega divjanja pa jih je dosti prišlo. V naših Podgorcih teče nekatera kaplja hrvaške krvi. Tistim mnogim Slovincem, ki se pišejo za Hrovate (>Hrovate<), so pripotovali predniki brez dvoma iz hrvaških krajev.

Narodno gospodarstvo na Dolenjskem je prejelo marsikak važen napredek in pripomoček od hrvaških bratov. Lahki, žilavi in vztrajni dolenjski konji spadajo k hrvaški pasmini. Kakor na Hrvaškem, se tudi ob Krki in Temenici prasi ne rede samo za dom, ampak se tudi prirejajo in z lepim dobičkom razprodajajo na vse strani.

Sosedstvo hrvaške zemlje in vedno občevanje ž njenimi prebivalci je imelo jako dobre nasledke za dolenjsko slovenščino, ki je ostala mnogo bolj čista in bogata nego gorenjska. Posredujoči člen med našim in kajkavsko-hrvaškim narečjem je rodoljubna, prekrasen jezik govoreča Bela krajina.

Sejmi in božja pota

Glavna središča občevanja z domačini, rojaki in tujei so na Slovenskem trgi, sejmi, božja pota in cerkveni shodi. Razen omenjenih dveh slove v Dolenjskih najbolj romarske cerkve na »svetem« Kumu, na Veseli gori, na Krki, kamor hodijo tudi Gorenjci, sv. Petra na visokem hribu pri Žužemberku, Matere božje pri Kostanjevici, kjer se ima človek priliko nagledati zanimivih obrazov in nošnje vlaških in katoliških Zumberčanov in Zumberčank.

Poglavito tržišče za blago in govejo živino, zlasti pa za prasce, je Dolenjcem Novo mesto, kajti tu je trgovina ž njimi tako velikanska, kakor nikjer drugje na Slovenskem, za prasce Sentjerne, za konje Bučka in Stična itd. S Kočevarji in Krajincani se shajajo sosebno na mnogobrojnih žužemberških sejmih, z Gorenjci pa seveda najbolj v Ljubljani.

Ljubljana

Belo stolico naše slovenske domovine imajo tudi oni za svoje glavno mesto, ne zategadelj, ker prebivajo v njej najvišji deželski oblastniki in uradniki, ampak zato, ker jo ljubijo in časte bolj nego vsa druga mesta, ki so jim znana na božjem svetu. Kadar se vrnejo iz nje prvičkrat domov, pripovedujejo po cele dni o imenitnostih in novicah, ki so jih v njej videli. Zlasti ne morejo prehlitati ljubljanske gospode, kako neizrečno so prijazni in postrežljivi, da pokažejo neznanemu človeku, če jih prosi, pot in mu razlože vse natanko, česar koli jih vpraša.

(Iz »Slovana« 1884., priobčil dr. J. Rus.)

P. Janez

Nekoliko iz geologije Dolenjske

Dolenjska je gorata in hribovita pokrajina; ravnin ima le malo in še te so primeroma majhne. Največja ravnina je Krška ravnina ali Krško polje med Kostanjevico in Krškom, manjša je pri Grosupljem in pri Stični, ona med Mirno in St. Rupertom pa imena ravnine že skoro ne zasluži.

Pokrajinsko ima Dolenjska dva različna značaja. Manjši del, ki se razteza severovzhodno od črte Stična—Novo mesto, ima predalpski značaj. Tu imamo tri izrazite gorske grebene, ki potekajo vzporedno proti vzhodu, to je v alpski smeri. V severnem grebenu kraljuje tudi najvišja dolenjska gora Kum (1219 m).

Vsa ostala Dolenjska je v geološki zgradbi bolj enolična. Povsod kamor pogledamo, vidimo z malo izjemami samo apnenec, bele, sive, črne, rdečkaste, ploščate in skladovite, v vseh mogočih različjih. Zato ima ta del Dolenjske kraško lice, dasi ga obširni gozdovi za silo še prikrivajo, toda le za površen pogled. Tu ne najdemo pogorij z določeno smerjo in vmesnih dolin. Vsa pokrajina je le obširna planota, vzdignjena kakih 500—600 m nad morjem, torej 200—300 m nad bližnje ravnine.

V zgodnjem terciaru so se naše pokrajine vzdigovale iz obširnega morja. Pri vzdigovanju se je planota na več mestih prelomila in razpadla na posamezne manjše plošče. Take plošče so na desnem bregu Krke deli kočevske planote in Roga, na levem bregu pa doberniško-ajdovska planota. Poslednja se razprostira na jugu do Straže in Prečne, na vzhodu pa do Temenice, ki deli s svojim tekom kraško Dolenjsko od alpske oz. predalpske.

Na teh planotah se vzdigujejo posamezni vrhovi nad svojo okolico, deloma osamljeni, deloma v skupinah, nikjer pa ne v obliki gorskega grebena. Nekateri so ostanki nekdanjega zemeljskega reliefja iz terciarne dobe, drugi pa posledica neenakomernega vzdigovanja posameznih plošč. Za primer davnega reliefja bi nam služili vrhovi na ajdovski planoti, za neenakomerno vzdigovanje pa vzhodni rob Roga od Sv. Petra nad Sotesko do Pogorzelca nad Podturnom.

V strtem ozemlju si je voda med posameznimi ploščami laže utirala svojo strugo, jo razširila in poglobila. Po takih prelomih tečejo skoro brez izjeme vse dolenjske reke in potoki.

Krka in kraški pojavi

Krka nam daje lep primer, kako vplivajo prelomne črte na smer rečnega toka. Od izvira do Soteske teče reka po prelomnici, ob kateri se je ločila planota Roga od ostale pokrajine. Prvotno je tekla Krka najbrž naravnost ob prelomu po črnošnjiški dolini ter se izlivala pri Semiču v Hrvaško oz. panonsko nižino. Ker se je pozneje ozemlje nad Semičem naglo vzdigovalo, je voda zastajala v topliški kotlini in si končno prepilila pot v Novomeško kolinno, kjer ima lažji, toda daljši odtok. Tudi tu teče po ozemlju, ki so ga že prej pripravili vzporedni prelomi.

Večina Dolenjske je le del dinarskega Krasa, to nam potrjuje že jugovzhodna smer glavnih plemenitih rek in kraških polij. Tudi tla sestavljajo iste kamnine kakor na južneje ležečem Krasu in značaj kraških voda imajo poleg Krke skoro vsi potoki. Že izvir Krke je

značilen. Dva močna izvirka prihajata na dan ne daleč drug od drugega, vsak iz svoje podzemeljske votline. Južni izvir ima za par stopinj hladnejšo in pitno vodo, severnejši, ki izvira neposredno izpod velike votline, ima toplejšo in neokusno vodo. Vsak od teh izvirkov ima torej svojo podzemeljsko strugo in prihaja iz različnih krajev.

Ob prelomnici, ki poteka ob Rogu mimo Žužemberka proti Semiču, izvira več kraških pritokov, ki se po kratkem teku izlivajo v Krko. Tako imamo v kratki razdalji od Loške vasi do Podturna štiri močne izvire, ki odvajajo vodo iz kočevske planote v Krko. To so izviri pri Loški vasi, pri Suborju, Obrhu in pri Podturnu. Poslednji izvir je od vseh največji, to je potok Radeč.

V bližnji in daljni okolici je mnogo večjih in manjših jam, med temi nekatere ledene in ena veternica, iz katere piha poleti močan hladen veter. Vse te jame so delo kraških voda. Znana kraška reka je Temenica. Izvira blizu vodo nepropustnih skriljavcev severno od Stične, preide nato na kraška apnenčeva tla, ki jih deloma prekriva še ilovica. Že v ilovici polagoma zginja v zemljo, pozneje dvakrat ponikne in pride končno pri Prečni z novim imenom Prečna na dan. Vsega skupaj teče Temenica kake štiri kilometre pod zemljo. Zanimivo je to, da je podzemeljski padeč Temenice večji kakor na površini. Ves tek te kraške reke je usmerjen po ozemlju, ki je strto od preloma in razpokano v veliko globino.

Delo kraških voda

Voda, ki vsebuje mnogo ogljikove kisline, lahko topi apnenec na svojih podzemeljskih potih, si razširja strugo,

izgloje obširne votline in odlaga raztopljeni apnenec deloma pod zemljo v obliki apnene sige in blestečih kapnikov, deloma ga prinaša na dan, kjer se na rastlinstvu useda kot lehnjak ali apneni maček. V gornjem teku Krke vidimo, kako velike množine apnenca prinaša voda izpod zemlje na površino. Lehnjak se je nabral tu v taki množini, da je zvišal strugo reke in ustvarja naravne jezove pri Dvoru in Zagradcu. S podzemeljskim delovanjem kraških voda so nastali in nastajajo še danes obširni podzemeljski prostori z vsem svojim čarom. Prostori, kamor bi lahko spravili celo vas s cerkvijo vred, niso redki.

Ko bi bile podzemeljske jame laže dostopne, bi mogli opazovati, kako so te tvorbe minljive. Njihov obok ob površini, ki je zgrajen iz visočih skladov apnenca, se po malem pa stalno kruši in plast za plastjo pada v globino. Končno zgrmi še poslednja plast in temen prepad zazija na površini. Takih prepadov je na kraškem ozemlju in tudi na Dolenjskem mnogo.

Lukenski grad

Izredno lepe kraške pojave je mogoče opazovati ob izviru Prečne pri grajski razvalini. Že ob poti moremo videti, kako je kamenje ob pobočju doline strto od preloma. Posebno lepo se to vidi ob koncu doline blizu izvira. Dolina se tu končuje nenadoma v obliki strmega amfiteatra, ki obdaja v polkrogu razvaline Lukenskega gradu. Neposredno pod grajskimi razvalinami izvira Prečna izpod neredno nagradenih skal. Na teh skalah je postavljen tudi grad. Vse dno skalnatega amfiteatra je poraslo z grmovjem, ki se je vgnedilo med skalami. Če se ozremo na visoke in strme stene, ki nas obdajajo v polkrogu, nam je takoj jasno, odkod prihajajo te skalne ruševine. V davnem času je stala tu obširna podzemeljska votlina z obsežnim obokom iz apnenčevih skladov, ki ležijo tu precej vodoravno. Obok se je polagoma krusil, dokler se ni — najbrž ob kakem potresu — zrušil ves v globino. Prečna, ki je prej pri-

